voorbeelden te kunnen typeren hoe mannen en vrouwen uit verschillende lagen van de bevolking, materieel en immaterieel gezien, leefden. Zij dienen deze culturen op dit aspect te kunnen vergelijken met de hedendaagse samenleving.
In het subdomein 'sociale verhoudingen' komt daarnaast nog de faktor 'sekse' voor. Sekse dient als een van de faktoren, die - in verleden en heden - invloed hebben op de maatschappelijke positie van individuen en groepen, aan de orde te komen.

Multi-culturele samenleving
In het kader van de ontwikkeling van moderne westerse samenlevingen sinds 1945 dient er te worden ingegaan op de multiculturele samenleving.
Daarnaast wordt in het subdomein 'sociale verhoudingen' aandacht gevraagd voor de faktor 'herkomst'. Hiervoor geldt hetzelfde als hierboven is gezegd over de faktor 'sekse'.

De politicologische benadering
Het huidige onderwijs in staatsinrichting wordt gekenmerkt door een overwegend juridische benadering. In de basisvorming wordt deze juridische aanpak verruimd tot een politicologische. Dit betekent dat staatsinrichting ingaat op het functioneren van het huidige openbaar bestuur *in wisselwerking met zijn politieke en maatschappelijke omgeving*, op processen van beleids- en besluitvorming en op de daarin opererende actoren zoals politieke partijen, burgers en maatschappelijke groeperingen. Daarbij is er bijzondere aandacht voor de faktoren 'invloed' en 'macht'.

Het huidige Nederlandse politieke systeem
Tot op heden krijgt de historische gegroeidheid van het politieke bestel relatief veel aandacht in het vak. Met de invoering van de basisvorming zal dit veranderen. De kerndoelen voor het vakonderdeel staatsinrichting leggen immers het accent op het funktioneren van het *huidige* Nederlandse politieke systeem. Dit dient aan de orde gesteld op gemeentelijk, landelijk en Europees niveau.
In de lespraktijk zal dit leiden tot thema's, die m.n. dit funktioneren van het systeem tot onderwerp hebben. Allerlei onderwerpen van beleid zijn daarbij denkbaar. B.v. op gemeentelijk niveau jongerenbeleid (voorzieningen op het gebied van cultuur, recreatie, vandalisme-bestrijding); op landelijk niveau beleid van de overheid m.b.t. sociale voorzieningen en werkgelegenheid, dit ook i.v.m. oriëntatie van leerlingen op arbeid en beroep; op Europees niveau zou bijvoorbeeld gedacht kunnen worden aan beleid t.a.v. milieu, vrede en veiligheid, sociale zekerheid.
Daarnaast zal in enkele thema's aandacht moeten worden besteed aan de historische gegroeidheid van het politieke bestel. In een enkel geval kan zo'n thema worden gecombineerd met een typisch staatsinrichtingsthema, waarvan hierboven enkele voorbeelden zijn genoemd.

Tot slot

In het vierde artikel vanuit het M & M -project zullen we met name op staatsinrichting nader ingaan.
Verder wijzen we u graag op het bestaan van de informatiebrochure *Op weg naar basisvorming - Geschiedenis en staatsinrichting*, waarin Robert van Oosten en Jan Sniekers (van de SLO) en Kees Bogaerts (van het Cito) de consequenties van de basisvorming voor het vak op een rijtje hebben gezet. Deze brochure (55 p.), in een tweede druk aangepast aan de laatste versie kerndoelen, is onlangs verschenen of rolt momenteel van de pers.
Te bestellen bij: SLO, Project M & M, Willie Geelhoed, tel. 053-840399.

Jonathan Israel en de Hollandse wereldhandel

Boek van de maand

G. de Bruin bespreekt:

Jonathan I. Israel, *Nederland als centrum van de wereldhandel 1585-1740* (Uitgeverij Van Wijnen, Franeker 1991) 504 blz., gebonden, prijs *f*95,-.

Welk onderwerp spreekt meer tot de verbeelding dan de Hollandse beheersing van de wereldhandel en de wereldzeeën in de Gouden Eeuw? Van oudsher hebben velen in Nederland zich tot dit thema aangetrokken gevoeld. Helaas schijnt er in deze tijd van sterke internationale toenadering echter een doem op te rusten. Onder invloed van de Annales-school en ook andere structuralistische stromingen heeft de bloeiende economische geschiedschrijving in Nederland haar aandacht grotendeels verlegd naar demografische, agrarische en monetaire vraagstukken. Trotse beschrijvingen van de weergaloze handelsbloei hebben plaatsgemaakt voor gortdroge vertogen over abstracte theorieën, kwantitatieve gegevens en seculaire trends. Wederom heeft een buitenlander de Nederlandse historische wereld wakker moeten schudden door een adembenemend beeld van de Hollandse wereldhandel in de zeventiende eeuw te scheppen.

Ongelooflijk of ongeloofwaardig ? Het gebeurt niet vaak dat een historisch werk zulke extreme tegenstrijdige reacties oproept als de laatste monografie van de Engelse hoogleraar Jonathan I. Israel, die rustig voortbouwt aan een ontzagwekkend oeuvre. Zowel zijn eruditie, talenkennis en werkkracht als zijn synthetisch vermogen en creativiteit schijnen

Jonathan I. Israel

NEDERLAND
ALS CENTRUM
VAN DE WERELDHANDEL

1585-1740

geen grenzen te kennen. Zijn vaardigheid met de pen is eveneens imponerend. Tegelijk roepen zijn apodictische betoogtrant en eenzijdige bewijsvoering echter ernstige twijfel en tegenspraak op.

Het onderhavige werk is eerder een persoonlijke interpretatie dan een evenwichtige samenvatting van de Hollandse wereldhandel. Dat doet geenszins afbreuk aan de betekenis ervan: integendeel. Dit is een van de belangrijkste boeken die ooit over de Gouden Eeuw zijn verschenen. Tot ver in de eenentwintigste eeuw zal het stof tot discussie verschaffen.

De grootste verdienste van Israel is zijn poging een brug te slaan tussen de economische en de politieke geschiedschrijving, die volkomen langs elkaar heen werken. Verschillende recensenten hebben zijn boek een terugkeer naar af genoemd, maar dat slaat nergens op. In tegenstelling tot de oude geschiedschrijving stelt Israel het economisch gebeuren centraal en maakt hij intensief gebruik van cijfers, tabellen en statistieken, hoewel zij vooral illustratieve waarde hebben. De afwezigheid van economische theorieën, die vaak ver boven de historische realiteit zweven, en methodologische exegeses, die snel tot bladeren uitnodigen, komt de leesbaarheid slechts ten goede. De enige overeenkomst met de oude historiografie is het eenzijdige politieke verklaringsmodel, hoewel geschiedschrijvers als P.J. Blok en P. Geyl zich nooit zo star hebben opgesteld.
Ongelukkigerwijze neemt Israel daarbij het gedachtengoed van Fernand Braudel tot uitgangspunt van zijn kruistocht, alsof dit in Nederland algemeen ingang zou hebben gevonden. Inderdaad is de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* voor de periode 1500-1800 op zijn leest geschoeid, doch buiten een kleine kring hoogleraren is de weerklank van zijn benadering gering gebleven. Ongetwijfeld zou Israel's poging een brug te slaan beter tot haar recht zijn gekomen wanneer hij sterker de wisselwerking tussen het economisch en het politiek gebeuren zou hebben beklemtoond.

Wereldhandel en politiek

Uitgaande van een strak politiek keurslijf vertoont het boek een kunstige bouw, met een hoge mate van interne coherentie. Van een structureel verklaringsmodel van de Hollandse wereldhandel, met een opwaartse, stationaire en neerwaartse trend, in hoofdzaak bepaald door economische krachten, wil Israel niets weten. Het hele reilen en zeilen van de Hollandse wereldhandel hing volgens hem in verregaande mate af van de politieke conjunctuur. Elke poging de economisch-structuralistische en politiek-evenementiële benadering met elkaar te verbinden, wat weinig moeite zou hebben gekost en meer indruk zou hebben gemaakt, blijft bij deze aanval op Braudels gedachtengoed achterwege.

In Israels optiek was het ritme van de oorlog met zijn gewelddadigheden, beslagleggingen, kaperijen, embargo's, blokkades en andere handelsbelemmeringen steeds van beslissend belang voor de economische ontwikkeling.
De inname van Antwerpen en de blokkade van de Vlaamse kust gaven in 1585 de doodsteek aan de Antwerpse stapelmarkt. De zeer benarde positie van de rebellen en de Spaanse embargo's verlegden het handelsverkeer na 1585 eerst naar Hamburg, Keulen en Rouen. De Spaanse inmenging in de Franse godsdienstoorlogen en de opheffing van de Spaanse embargo's leidden vanaf 1590 tot een massale trek van Zuidnederlandse kooplieden met al hun kapitaal, kennis en contacten naar Holland, hetgeen de beslissende stoot gaf aan de Hollandse stapelmarkt en wereldhandel. De herinvoering van de Spaanse embargo's in 1598 berokkende de handel ernstige schade maar deed de Nederlanders tegelijk over de zeeën buiten Europa uitzwermen. Het Bestand nam na 1609 alle belemmeringen weg en leidde tot een snelle groei van de Hollandse wereldhandel.
De Spaanse oorlogvoering, kaapvaart, embargo's en blokkades van Amerika en de Middellandse Zee tot de Noord- en Oostzee brachten daaraan na 1621 grote schade toe; terwijl de Europese scheepvaart en de visserij zwaar te lijden hadden, floreerden echter de koloniale handel en de nijverheid. Al voor de vrede van Munster keerde het tij in 1647 en tijdens het relatief vreedzame eerste stadhouderloze tijdperk bereikten de Hollandse stapelmarkt en wereldhandel hun hoogtepunt, zonder dat de kortstondige Engelse Oorlogen veel uitwerking hadden.

Vanaf het Rampjaar (1672) had de Republiek echter vele tientallen jaren het hoofd te bieden aan de politieke en economische agressie van Frankrijk, dat met zijn mercantilisme, oorlogvoering en kaapvaart de definitieve neergang van de Hollandse wereldhandel inluidde en de Zuideuropese handel in toenemende mate naar zich toe trok. De Spaanse Successieoorlog en de grote Noordse Oorlog legden bijna alle scheepvaart lam en versnelden het verval.
Na de vrede van Utrecht in 1713 verbeterde de situatie niet; integendeel. Overal ging de

nummer 2/92
pagina's 34 en 35

versterking van de staatsmacht gepaard met een agressief mercantilisme, waaruit zowel de relatieve als absolute achteruitgang van de Hollandse stapelmarkt en wereldhandel voortvloeide.

De samenhang van de handel

De tweede rode draad van het boek is hiermee ten nauwste vervlochten: de verhouding tussen de handel in massagoederen (zoals graan, hout, wijn en zout) en de handel in hoogwaardige producten (zoals laken, zijde, specerijen en zilver).

Niet alleen volgens Braudel en zijn adepten, waartegen Israel zijn filippica richt, maar volgens de hele geschiedschrijving was de handel in massagoederen met het Oostzeegebied, de 'moedercommercie', de grondslag van de Hollandse stapelmarkt en wereldhandel. Israel wijst deze kijk echter af. Zijns inziens is de betekenis van de Oostzeehandel overschat; doorslaggevend acht hij het belang van de handel in hoogwaardige producten, die het meeste geld in het laadje bracht en via veredeling voor de meeste werkgelegenheid zorgde. Daarom hecht hij zo'n beslissend gewicht aan de komst van de kapitaalkrachtige Zuidnederlandse kooplieden na 1590. Daarom wijdt hij niet meer aandacht aan de Oostzeehandel dan aan de handel met Frankrijk, het Iberisch Schiereiland, het Middellandse Zeegebied, het Verre Oosten en West-Indië. Daarom kent hij een rampzalig effect toe aan de Spaanse embargo's in de jaren 1585-1590, 1598-1607 en 1621-1646. Daarom situeert hij het hoogtepunt van de Hollandse wereldhandel pas na 1650, toen de Baltische graanhandel al in verval verkeerde. Daarom kenschetst hij de achteruitgang van de Hollandse stapelmarkt na 1713 niet alleen als relatief maar ook als absoluut, waarin de trafieken werden meegezogen.

Voortdurend beklemtoont Israel dat het unieke van de Hollandse stapelmarkt gelegen was in de verbinding van de handel in massa- en in hoogwaardige goederen en in de verspreiding van de handel over een groot aantal steden, een ware trouvaille.

De feitelijke inhoud van het boek

Uitgaande van deze twee grondgedachten schetst Israel op basis van een uitgebreid literatuur- en gedrukt bronnenonderzoek en, vooral aangaande de Iberische en Middellandse Zeehandel, op basis van eigen archiefonderzoek een indrukwekkend en meeslepend panorama van het Hollandse wereldhandelssysteem. Centraal in zijn optiek staan de samenhang tussen en de onderlinge afhankelijkheid van de handel van de Republiek met het Oostzeegebied, met het Russische Rijk, met Frankrijk, met het Iberisch Schiereiland, met het Middellandse Zeegebied, met het Midden- en Verre Oosten en met Midden- en Zuid-Amerika.

Juist de onderlinge afhankelijkheid maakte het handelssysteem zo gevoelig voor elke verstoring van de scheepvaart. Zo beklemtoont Israel hoe de Spaanse economische oorlogvoering niet alleen afbreuk deed aan de Zuid- maar ook de Noordeuropese handel van de Republiek; omgekeerd gaf deze een impuls aan de handel met Frankrijk en die buiten Europa. Onder meer de handel van de VOC met het Midden-Oosten werd sterk bevorderd door het verval van de mediterrane handel. Oorlog in het Oostzeegebied en zelfs in het Middellandse Zeegebied wakkerde de handel met Archangel aan. Het verlies van Brazilië was een stimulans voor de handel met het Caribische Zeegebied en het embargo in Spaans-Amerika voor de handel met het Verre Oosten.
Ook de economische oorlogvoering van Frankrijk bracht na 1672 volgens Israel het gehele handelssysteem tot het Balticum toe in het ongerede.

Een belangrijk onderdeel van Israel's betoog is politieke macht. De bloei van de Hollandse wereldhandel was volgens hem ondenkbaar zonder de voortdurende ruggesteun van het staatsgezag van de Republiek, een element dat de Duitse en Italiaanse steden misten. Dat de staatsinrichting zo uitnemend op deze taak was toegesneden, zoals Israel suggereert, kan echter moeilijk worden gezegd.
De overheid zorgde voor militaire hulp en rugdekking aan de VOC, de WIC, de andere geoctrooieerde compagnieën en de directies voor de handel met bepaalde gebieden. De overheid was verantwoordelijk voor tal van protectionistische maatregelen. De overheid zorgde voor de sluiting van de Schelde en de blokkade van de Vlaamse kust. De overheid schrok er niet voor terug met de wapens in de vuist het machtsevenwicht in het Oostzeegebied te handhaven en het handelsgevaar van Engelse zijde te beteugelen. De overheid droeg zorg voor een stapelmarktgezinde politiek en voor tal van voordelige handelstractaten. De overheid stond op de bres voor convooiering, reglementering en kwaliteitsbewaking. De overheid stond ook borg voor handelsvrijheid, handelszekerheid en lage rente.

Het is eigenaardig dat Israel hierbij geen aandacht besteedt aan de ideeënwereld van de 'Ware Vrijheid', maar voor mentaliteitsgeschiedenis heeft hij geen oog.

Omgekeerd zakte het Hollandse wereldhandelssysteem in elkaar op het moment dat de opkomende mogendheden met hun mercantilistische politiek in staat waren de levensaders ervan dicht te knijpen. Zowel Engeland en Frankrijk als later Pruisen, Oostenrijk, Rusland, Denemarken en Zweden berokkenden het systeem grote schade.

Meer vragen dan antwoorden

Natuurlijk is het ondoenlijk op alle aspecten van zo'n rijk boek in te gaan. Bijna elke bladzijde stuit men op interessante observaties die tot nadenken stemmen. Geen huis is Israel heilig en elk thema geeft aanleiding tot eigenzinnige, vaak ingenieuze bespiegelingen.

Hoe geloofwaardig zijn echter de uitgangspunten van het boek?
Ofschoon slechts nader onderzoek deze vraag kan beantwoorden, heb ik reeds op voorhand ernstige twijfel. Voor een groot deel roept Israel die door de wijze van presentatie zelf op. Voortdurend heeft men het gevoel te maken te hebben met een scholasticus, die slechts materiaal heeft verzameld ter schraging van een leerstuk. Alles past te mooi in elkaar. Bronnenkritiek ontbreekt volkomen, of het nu gaat om tolregisters, pamfletten, kronieken of andere bronnen. Volgens Israel hoort die niet in een overzichtswerk thuis, doch hoe kan hij zijn voorstelling op zulk twijfelachtig materiaal baseren zonder een vertrouwenswekkende verantwoording toe te voegen? Cijfers en tabellen zijn met zorg geselecteerd en alleen bedoeld om het beoogde effect te bereiken; niet zelden zijn zij trouwens heel anders te interpreteren. Eigen visies zijn zelden voorzien van een redelijke onderbouwing. Het ernstigst is echter de rechtlijnige manier waarop het lacuneuze bronnenmateriaal wordt ge_nterpreteerd. Is het werkelijk mogelijk op basis ervan tot zulke scherpe conclusies te komen? Is het echt mogelijk op basis ervan elke keer weer het fenomeen oorlog als de beslissende kracht van complexe economische processen te isoleren? Ik ben sceptisch. Het ware te wensen geweest dat de auteur de

lezer een kijkje in de keuken had gegund en de bronnen en interpretatiemogelijkheden zichtbaar had gezeefd. Nu lijkt eerder zijn bedoeling uiteen te zetten hoe het verschijnsel oorlog de Hollandse wereldhandel beheerste dan te onderzoeken in welke mate het die beïnvloedde.

De overtuigingskracht van een interpretatie wordt bepaald door de waarschijnlijkheid van de voorstelling en de dwingendheid van de bewijsvoering. Juist omdat voor Israel geen huis heilig is wekken zijn apodictische betoogtrant en eenzijdige materiaalkeuze gerede twijfel aan de houdbaarheid van zijn constructie.
Talloze vragen doemen bij de lezer op. Was de komst van de schare grote Zuidnederlandse kooplieden echt van doorslaggevend belang voor de Hollandse wereldhandel? Was de Spaanse economische oorlogvoering echt zo desastreus voor de Hollandse handel en scheepvaart binnen Europa of bagatelliseert Israel gewoon de handel via neutralen, de handel met valse paspoorten, de sluikhandel en de handel via alternatieve routes? Slaagden de Hollandse kooplieden, die zo op winst belust waren, er echt tientallen jaren niet in in te spelen op de Spaanse embargo's en vervangende aanvoer- en afzetgebieden te vinden? Hoe verklaart Israel de snelheid waarmee zij na een oorlog het volgens hem verloren terrein wisten te herwinnen? Had de afname van de Sonthandel na 1621 echt niet te maken met de omslag in de Europese economie en het gebruik van steeds grotere schepen? Was de handel in massagoederen echt van zo'n geringe betekenis, zeker vóór 1650, of houdt Israel gewoon onvoldoende rekening met de scheepsruimte, de handelscontacten, de lage vrachtkosten, de lage kosten van levensonderhoud, de binnenlandse rust, de scheepsbouw, de brouwnijverheid, de opslagruimte en de landbouwspecialisatie die hiermee samenhingen? Maakten hogere prijzen echt niet in oorlogstijd een deel van geleden verliezen en gestegen vracht- en verzekeringskosten ongedaan? Was het verschil tussen oorlog en vrede, zeker buiten Europa, werkelijk zo groot? Had, als voorbeeld, de Hollandse handel na 1648 echt zoveel minder te vrezen van Franse kapers (die koopvaarders bij honderden opbrachten) dan ervoor van Spaanse schepen? Was de handel met Spanje en de Middellandse Zee echt van zo'n vitaal belang dat de hele economische conjunctuur in de zeventiende eeuw daarom draaide? Was de handel met Archangel (die plots in het niets verdwijnt) wel van zo'n grote betekenis? Was het belang van de VOC (men leze I.J. Brugmans) en van de noodlijdende WIC in het hele Hollandse handelssysteem niet veel geringer dan Israel suggereert? Waarom schenkt hij zo weinig aandacht aan de haringvisserij en de walvisvaart?

Wat men mist is een zorgvuldige afweging van het relatieve belang van de scheepvaart, de werkgelegenheid, de handelswaarde en de stapelmarktwaarde van de verschillende takken van het wereldhandelssysteem; nu lijkt alles van soortgelijk gewicht.

Merkwaardige lacunes

Het merkwaardigste van het boek is de onevenwichtigheid van de voorstelling. De wijze waarop Israel de Hollandse wereldhandel bekijkt doet denken aan een bioloog die een web bestudeert zonder veel oog te hebben voor de spin. Uiteraard was de kern van het wereldhandelssysteem de Hollandse stapelmarkt. Israel besteedt daaraan echter nauwelijks aandacht. In navolging van T.P. van der Kooy erkent hij dat een centrale stapelmarkt in de vroeg-moderne tijd onmisbaar was voor het functioneren van het internationale handelsverkeer; zijns inziens verklaart dat evenwel niet waarom niet verschillende stapelmarkten naast elkaar bestonden (p. 38).

Dit nu is beslist onjuist. Israel verklaart de kracht van de stapelmarkt uit de kracht van het wereldhandelssysteem; daarom speelt het verdwijnen van de noodzaak van een stapelmarkt bij zijn verklaring van het verval van het systeem na 1713 praktisch geen rol. Van der Kooy's stelling luidde juist dat wanneer zich eenmaal door een complex van factoren de centrale stapelmarkt op een bepaalde plaats had gevestigd deze tegelijk een monopolie verwierf. De concentratie van vraag en aanbod zorgde voor een sneeuwbaleffect dat potentiële mededingers uit de markt prees. De organisatie van de Hollandse stapelmarkt was dus volgens Van der Kooy van cruciale betekenis.
Ook H. van der Wee verklaart de tweede bloeiperiode van de Antwerpse stapelmarkt rond het midden van de zestiende eeuw vanuit de interne handelsorganisatie.

Bij Israel is van dit verklaringsmodel weinig te bespeuren, hoewel hij redelijk wat aandacht wijdt aan de trafieken en het bank- en beurswezen. Evenmin gaat hij in op het belang van de (door de bevolkingstoename en kapitaalkracht) snel expanderende vraag in de Republiek voor het wereldhandelssysteem en de stapelmarkt. Ook het gewicht van de handel met de omringende landen komt niet uit de verf. De handel met Engeland was veel belangrijker dan Israel op grond van onbe-

trouwbare informatie aangeeft. De handel met Frankrijk tot 1650 laat Israel vrijwel buiten beschouwing, hoewel hij bij Colbert's economische oorlogvoering zelf opmerkt dat deze van levensbelang was. En de handel met het achterland in het oosten blijft geheel buiten beeld. Een verklaring voor deze merkwaardige lacunes wordt niet gegeven.

Niet altijd nieuw

Soms gaat Israel in zijn zucht alles op zijn kop te zetten gewoon te ver.
Dat geldt zeker voor zijn (niet uitgesproken) verregaande identificatie van het wel en wee van de Hollandse wereldhandel met dat van de Nederlandse volkshuishouding als geheel. Volgens Israel bereikte de Hollandse wereldhandel zijn hoogtepunt niet omstreeks 1650 maar in de jaren 1647-1672, een zienswijze die minder origineel is dan hij suggereert; zelfs een Braudel-adept als I. Wallerstein situeert het hoogtepunt in de jaren 1625-1675. Strijdt deze these echter met de demografische en economische omslag die velen rond 1650 in de Republiek menen te bespeuren? Ik geloof van niet.
Na 1713 kreeg de Hollandse wereldhandel volgens Israel niet alleen met een relatieve maar ook met een absolute achteruitgang te maken. Strijdt deze these echter met de theorieën van Johan de Vries, Jan de Vries, J.C. Riley en J.L. van Zanden, die primair naar de volkshuishouding als geheel kijken? Geenszins; het verval van de stapelmarkt en de externe contractie van de wereldhandel worden door hen niet betwist.

Ook bij kwesties van minder belang draaft Israel nogal eens door. Een voorbeeld moge volstaan. Volgens Israel duurden de Engelse Oorlogen zo kort door de grote schade die de Hollanders wisten toe te brengen aan de Engelse handel in de Oostzee, de Middellandse Zee, de wereld buiten Europa en (via kaapvaart) de nabije wateren. Op zich is dit een vondst. Israel vergeet echter te vermelden dat de korte duur vooral voortvloeide uit de geringe effectiviteit van de oorlog ter zee en de chronische tweespalt tussen staatsgezag en Parlement in Engeland.

En toch ...

Gelukkig is een uitgever op het idee gekomen of althans bereid geweest een Nederlandse editie van dit schitterende werk op de markt te brengen. Het boek ziet er fraai uit. De vertaling is accuraat, al zijn er bij de afwerking wat foutjes ingeslopen. De auteur heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt hier en daar iets in de tekst, de noten en de literatuurlijst te veranderen.

Moge deze bespreking een aansporing zijn het werk onmiddellijk te kopen en te lezen; zelden zal men dat met meer bevrediging doen!

RECENSIES

In 't kort

In 't kort is een rubriek waarin maandelijks de uitgaven die bij de redactie zijn ontvangen worden aangekondigd. Een selectie uit deze boeken wordt in een later nummer van *Kleio* besproken.

Geschiedschrijving in de twintigste eeuw, Discussie zonder eind **is een bundel artikelen onder redactie van Herman Beliën en Gert Jan van Setten. De bundel wil voor studenten in het hoger onderwijs en andere belangstellenden een overzicht geven van wat er in de 20ste eeuw over geschiedenis is geschreven.**
Het boek bestaat uit vier delen: deel een, de erfenis van Ranke (twee opstellen van door Jo Tollebeek); deel twee, geschiedschrijving tot 1945 (zes opstellen van o.a. Dorsman en Beliën); deel drie, geschiedschrijving na 1945 (acht opstellen van o.a. Lorenz en Vries; deel vier, historici: leven en werk (uitgebreid register van Hans van Lent). Deze ruim 440 pagina's tellende paperback is uitgegeven bij Agon en kost *f* 49,50.

Bij de Walburg Pers verscheen in de Gelderse Historische Reeks als nr XIX *Gegoede ingezetenen, Jonkers en geërfden op de Veluwe 1650-1830*. S.W. Verstegen beschrijft in zijn proefschrift, waar dit boek de handelsuitgave van is, welke gevolgen de Franse Revolutie heeft gehad voor de verhouding tussen de eertijds zo machtige landadel en de zich emanciperende plattelandsbevolking. De met zorg uitgeven ruim 210 pagina's, voorzien van registers en illustraties, kost *f* 39,50.

Prof. Dr. van Lieburg, hoogleraar geschiedenis van de geneeskunde schreef *Jelle Banga (1786-1877), notulist van de 19de eeuwse genees- en verloskunde in een Friese provinciestad*. Banga heeft zeer nauwgezet aantekeningen bijgehouden van alles wat hem in het medisch leven van belang leek. Het materiaal is zorgvuldig bewaard gebleven en op basis hiervan heeft Van Lieburg de verloskundige praktijk belicht. Dit mooi uitgeven en rijk geïllustreerde boekje van bijna 100 pagina's